

Üzenet

Krisztus után 2000 évvel időszerű számvetést készíteni: mit tett az emberiség ez idő alatt, mi az, ami megváltozott, s mi az, ami továbbra is változatlan? S mit tettünk mi magunk, ha nem is kétezer év távlatában, de legalább az utóbbi néhány esztendőben?

A múlt két síkon vizsgálható, s így hasonlítható össze a jelennel is: egyrészt materiális, másrészt lelki-szellemi szempontból. Mindkét dimenzió fontos, ám az utóbbi rendszerint elsikkad, s a figyelem az anyagi vonatkozásokra összpontosul. Materiális téren nagy sikereket tud felmutatni az emberiség, mintha igaz lenne a mondás: ha elegendően dolgoznak egy cél elérése érdekében, akkor előbb-utóbb siker koronázza az erőfeszítéseket. Így például ma már egy átlagos titkárnő nagyobb kényelemben élhet, mint egykor a firenzei Medici család tagjai, s „konyháinkat” sem kell leégetnünk, amint azt az amerikai pionírok tették, az értékes szögek visszanyeréséért. Az ipari forradalom – s a nyomában kibontakozó műszaki fejlődés – a korábban oly értékes tárgyakat mindennapos árucikkekké változtatta. A kapitalizmus fokozatosan lehetővé tette az anyagi javak állandó, szabályos és rendszeres növekedését számban, választékban és minőségben, s ezek a piacon meg is szerezhetők. Tény, hogy ehhez hasonló folyamat ezelőtt sohasem volt (vö. Heilbroner, R. – Thurow, L.: *Közgazdaságról közérthetően*; Város fm–Windsor, Budapest, 1996, 22. o.).

Az *ipari forradalommal* kapcsolatban, persze, az árnyoldalak is hosszan sorolhatók, gondoljunk csak például a teljes foglalkozási ágakat eltörlő, egy élet során megszerzett ismereteket elértéktelenítő technikai változásra; a munkamegosztás miatti egyhangú, fárasztó és elidegenítő munkahe-lyekre; a szétzilált társadalmi kapcsolatokra (i. m. 23–24. o.) vagy a lapunk előző számában is tárgyalt egyre súlyosbodó környezeti problémákra.

Ám napjaink *információs forradalma*, amely teljesen új jelenség, imár „globális faluvá” zsugorítja a világot, s az addigi gazdasági feltételeket radikálisan megváltoztatva ismeretlen nehézségek elé állítja az emberiséget. Az úgynevezett *globalizáció* nyilvánvaló előnyeinek elismerése mellett csoportunknak a 2000. év alkalmából készült számvetése a folyamat hátrányos következményeinek számbavételével kezdődik. A problémák sorolása azonban nem szabad, hogy fásultságra és bénultságra vezessen. Céljainknak és vezérelveinknek a végiggondolása talán másokat is cselekvésre sarkall, s az érdeklődők tevékenységünk és eredményeink rövid áttekintését is megtalálhatják számunk első tanulmányában.

De folytassuk évszázadokon átívelő történelmi áttekintésünket! Egyelőre materiális síkon maradunk, de teszünk egy lépést a spirituális dimenzió

vizsgálata felé is. Ennek érdekében tekintsünk meg egy XVI. századi európai nagyvárost madártávlatból, William May érzékletes leírásának segítségével! „*A tájat egy katedrális és tornyai uralják, körülötte kis boltokkal és elárusítóhelyekkel. Amit látnánk, az természetesen pontosan tükrözné a hatalom, a rang és a gazdagság középkori megoszlását. Most képzeljük el, hogy valaki a huszadik század végén repül egy nagyváros fölött! A táj képét már nem a katedrálisok és a templomok határozzák meg, hanem a pénzintézetek, az ipari és a kereskedelmi központok felhőkarcolói. Ez a látkép is hűen tükrözi a hatalom, a rang és a gazdagság megoszlását a mai világban.*” (Idézi Rossouw, G. J.: *Business Ethics: Where Have All the Christians Gone?*; Journal of Business Ethics 13, 1994, 557. o.)

E ponton nem az érdekel bennünket elsősorban, hogy a hatalom és a rang középkori – vagy még régebbi – megoszlása mennyiben szolgálta az emberi személy kibontakozását (noha ez is fontos kérdés), hanem az, hogy a mindennapi élet legfőbb rendezőelve miként változott meg az utóbbi időszakban. Másképpen fogalmazva: betöltötte-e a széles körben ünnepeelt *felvilágosodás* a hozzá fűzött reményeket, tudniillik hogy sikerrel szállt szembe a sötétséggel, a szolgálalkúséggel, az ideológiával, az irracionálissal, a tudatlansággal és a pozícióból fakadó tekintéllyel? Vagy talán akkor járunk közelebb az igazsághoz, ha felismerjük, hogy a felvilágosodás modernizmusa maga is mítoszokon és önkényes tekintélyen alapul, az életet valamiféle hűvös technológiai racionalitásnak rendeli alá, s új uralkodó csoportok érdekeit védelmezi? (Vö. Alvesson, M. – Deetz, S.: *A munkahelyi uralom modern formái*; Kovász, 1998, ősz, 5–6. o.)

E kérdések megválaszolásához jelen számunkban – többek között – Harvey Cox, az egyesült államokbeli Harvard Egyetem (Divinity School Harvard University Center) neves teológiaprofesszora szolgáltat háttéranyagot. A nagy múltú *The Atlantic Monthly*ban megjelent esszéjében a szerző teológus szemmel tekint a gazdaság modern világára. Az érzékletes és meggyőző gondolatmenet alapján levonható a következtetés: a napjaink városképét uraló pénzügyi és kereskedelmi központok kísértetiesen hasonlítanak a középkori katedrálisokhoz, csak éppen Isten helyett a piacot tisztelik végső abszolútumként bennük. S ahogy a középkorban nem volt igaz, hogy a vallás kizárólag a templomfalak közé szorult volna, úgy ez az állítás a Gazdaságkorra sem érvényes. Az új vallás mélyen átítatja a többség életét és gondolkodását. Az uralkodó közgazdaságtan pedig kritikátlanul szemléli mindezt, s valóságos teológiát gyárt a piac isteni rangra emelése köré. A közgazdaságtan tudományának semleges mivolta tehát erősen megkérdőjelezhető.

Ám a két vallás sem forrását, sem következményeit tekintve nem egyenrangú, s ez már Harvey Cox esszéjéből is világossá válik. Amint Czako Gábor, a kitűnő író fogalmaz, napjainkban „*a teremtés, a mítosz = Istennel járás transzcendens teréből a Piac terébe léptünk. Az emberlét le-*

szállt a Dolgok körébe. Teljesítményünket, értékünket, sorsunkat Isten helyett a Piac mérlegeli, az pedig nem ismeri az Igazságot. Ilyen fogalomnak nincsen értelme a hajszeszek, a csipszek és csipek világában. Siker van és sikertelenség, haszon és veszteség. Nevetséges volna helyest és helytelent, jót és gonoszt latolgatni”. (Czakó G.: *Világfasírt*; IGEN Katolikus Kulturális Egyesület, 1996, 53. o.)

Néhányan azonban – a nevetségesség látszatával is dacolva – következetesen keresik a helyeset és a jót, vagyis az igazságot. Közéjük tartozik a jezsuita John F. *Kavanaugh*, a St. Louis Egyetem tanára, aki egyesült államokbeli tapasztalatai alapján Piacisten követése helyett inkább Krisztus követését ajánlja az olvasó figyelmébe. Piacisten imádata ugyanis nem csupán valami külsődleges cselekvéssor: mélyen érinti magát az embert, s piaci áruvá alakítja a teljes személyiséget. Ehhez hasonlóan teljes embert igénylő feladat Krisztus követése is, ám ekkor életünkben az áruforma helyett az egymás iránti elkötelezettségre és a felelősségvállalásra épülő személyes forma válik uralkodóvá. A fogyasztói társadalomban a tét tehát – keresztény összefüggésben – nem pusztán Isten vagy Piac, Szent Ágoston vagy Adam Smith, katedrális vagy bankcenter (az alternatívák között látszólag ki-ki ízlése szerint választhat), hanem saját létünk értelmének visszanyerése vagy végleges elvesztése.

A *Kavanaugh*-könyv első kiadása egyébként *Beöthy* Tamás jezsuita közvetítésével jutott el hozzánk, s egy fénymásolt magyar nyelvű nyersfordítása – mint valami sajátos, rendszerváltozás utáni szamizdat – már évek óta kézen-közön forog a katolikus ifjúság bizonyos köreibben. A könyv újabb kiadásának szélesebb körű megismertetését mindenképp időszerűnek tartjuk a 2000. év beköszöntével.

S időszerű *Dabóczy* Kálmán tanulmányának közlése is, amely két, 1996-ban kiadott, a gazdaságról szóló püspökkari körlevél összevetésével elsősorban a katolikus közvéleményhez szól. A részben átdolgozott tanulmányban a *Kovászban* való közzétételét az indokolja, hogy a szerzőt az írás elkészítésére eredetileg felkérő katolikus folyóirat három év elteltével sem talált módot a publikálásra. Az angol körlevél bemutatása, valamint a magyarországi körlevéllel való összevetése elsősorban az egyház gazdaságra vonatkozó társadalmi tanításán alapszik, így az írás ismeretterjesztő szerepe sem lebecsülendő.

Mit olvashat tehát ki e számból – reményeink szerint – a nem keresztény olvasó? Nos, annyit bizonyára, hogy e kétezer éve megfogant „gondolatkör” segítségével ma is megalapozottnak látszó korrajz, sőt korrajz készíthető, még ha emellett egyéb – szintén megalapozottnak látszó – értelmezések is lehetségesek. A keresztény szemléletmóddal való illetén ismerkedés újszerű világot nyithat meg, illetve elmélyítheti, pontosíthatja az ezzel kapcsolatos ismereteket. Érdemes a nem hívő olvasó tisztességéről, jóságról, kiválóságról stb. (általában emberségről) alkotott képét összevetni

azzal a képpel, amelyet a kereszténység vall magáénak. Célszerű feltenni a kérdést: csakugyan oly áthidalhatatlan a különbség az olvasó által vallott és a keresztény emberkép között? Semmiképp sem lehet szó valamiféle „stratégiai együttműködésről”?

S vajon lehet-e *üzenete* e kiadványnak a hívő keresztény számára? Nehéz erről szólni itt, hisz végül is mi, véges és esendő emberek írtuk, fordítottuk és válogattuk e szám tartalmát. Mint mindig, most is hangsúlyozni kell tehát a kritikus hozzáállás szükségességét. Ám az bizonyos, hogy tapasztalatainkat nem elefántcsonttoronyban szerezzük, s ezeket szakmai tudásunk és keresztény világnézetünk együttes felhasználásával próbáljuk feldolgozni. Mindezek alapján valljuk: a gazdaság és kereszténység kapcsolatáról való elmélyült elmélkedés a hívők számára is hasznos lehet. Csak sikerüljön felismerni a mai gazdaság akadálytalan működéséből származó emberi következményeket és az élet teljességéről szóló torzítatlan keresztény tanítást. Mindkettőt, egyszerre.

KOCSIS TAMÁS